

NA ÚZEMÍ NAŠEHO hlavního města Prahy byla úspěšně dokončena řada rehabilitačních, rekonstrukčních a restauračních akcí velkých komplexů památek, které budou plně sloužit potřebám současné společnosti.

K těmto velkým úpravám se přiřadil i značný počet běžných oprav řadových objektů, chráněných zákonem č. 22/58 Sb.

Pracovníci státní památkové péče a Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, speciálního projekčního ústavu, jakož i některých pražských muzeí vykonali přitom mnoho cenné odborné dokumentační, průzkumné a do šíře i hloubky

Byla v Praze tržní ulice?

VLADIMÍR PÍŠA

jdoucí výzkumné vědecké práce. Výsledky této mnohdy za svízelných podmínek konané práce pomohly lépe zvládnout rehabilitační úkoly. Přitom jsme poznali, že raně feudální organismus Prahy je zachován více, než se dosud vůbec tušilo. Závěry z řady dílčích výsledků osvětlují dosud nejasný územní vývoj historické Prahy v jejích počátcích a usnadňují nám proniknout do temných hlubin poznání nejstarších fází vývoje pražského obytného domu a hospodářských staveb. Řada již zveřejněných studií a monografií je toho víc než výmluvným dokladem. Naznačené výzkumy se nepodnikaly samostatně, ale jako podklady pro budoucí rehabilitaci historického jádra Prahy. Jsou to výsledky dokumentace prováděné při stavební výrobě, při statických a stavebně konstrukčních průzkumech a při výkopech terénu.

Ani složení základové půdy a určení vývoje uličních čar v organismu feudálního sídliště městského charakteru nejsou bez významu pro budoucí rekonstrukční práce. Nadto pak závěry některých dokumentačních prací upoutaly pozornost svou snahou rozpitvat značně složitý půdorys historického jádra města, jak se nám podnes zachoval. Konglomerát ulic a půdorysná skladba bloků v sídlišti spolu se srostlicemi obytných a hospodářských buněk jednotlivých domů umožňují specialistům vyčíst z nich vývoj tohoto zdánlivého chaosu půdorysné tváře historického města. Je to práce dlouhodobá i značně náročná a předpokládá vypracování řady dílčích studií.

Takové studie sledujeme v poslední době v našem odborném tisku.

Do budoucna zajistí poznání Prahy Archeologická komise pro Velkou Prahu. Byla ustavena v r. 1969 jako vřeholný koordinační a dozírající vědecký orgán archeologických a stavebně archeologických výzkumů v Praze. Je to první krok k zřízení ústavu pro historikosídlištní, stavební a archeologický výzkum Prahy, který usiloval založit již akademik Zdeněk Wirth a jehož myšlenku přijala památková péče ÚNV hl. m. Prahy již v padesátých letech za podpory ředitele Státního ústavu pro rekonstruk-

ce památkových měst a objektů v Praze dr. ing. arch. Viléma Lorence. Ač se o založení tehdy jednalo v kolegiu primátora hlavního města Prahy, k realizaci pro tehdejší malý zájem nedošlo.

*

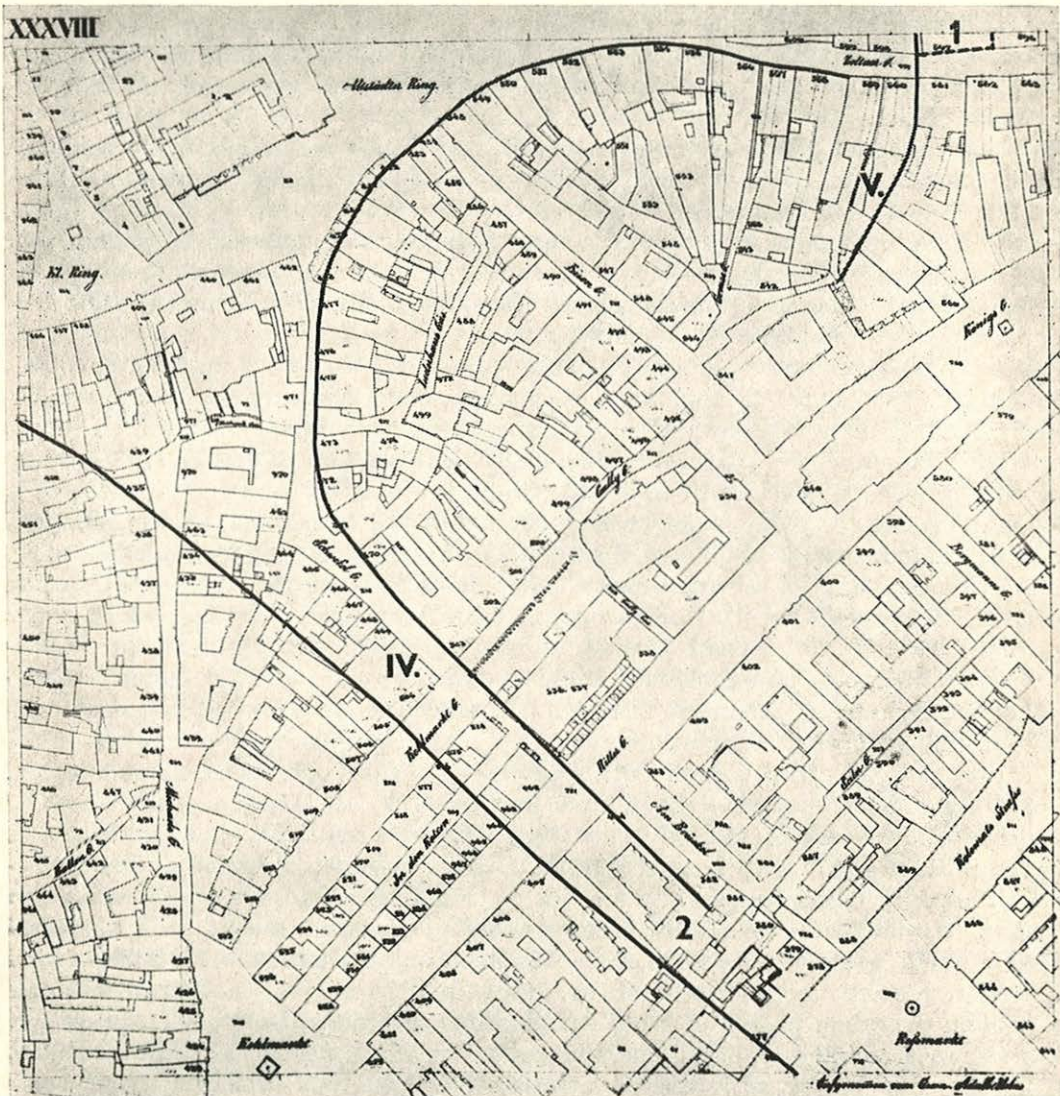
V prvním čísle časopisu Památkové péče z r. 1964 se zabýval Jan Muk ml. otázkami půdorysu raně feudálního sídliště Prahy v místech jižně a jihozápadně od velkého tržiště — nynějšího Staroměstského a Malého náměstí. Navázal tím na svou dřívější studii z Ochrany památek 1961¹. Zajímavé závěry citovaných článků podnítily i mne k napsání dílčí studie o dosavadním stavu mého bádání o půdorysném obraze města jihozápadně a západně od velkého tržiště, které se rozprostíralo podle mínění dosavadní literatury na místě obou historických tržišť — Staroměstského a Malého náměstí. Bude nutné ihned na začátku této studie konstatovat, že se většinou při bádání o starém půdorysu Prahy vycházelo z výsledného stavu na konci feudálního společenského řádu, zachyceného na Jüttnerově plánu z l. 1811—1815 jako z jednotného řešení. Při přímém vynesení přesné situace románských kamenných jader dvorců do katastrálního plánu města z r. 1841 však vidíme, že se nám nutně nabízí další, prohloubené řešení pro půdorysné vztahy a vývoj pražského starého organismu. Dospějeme k názoru, že je nezbytně nutná vývojová analýza tohoto konglomerátu ulic, náměstí, domovních bloků a solitérů. Jednou z pomůcek k postupnému dosažení věrohodné analýzy jsou zmíněné, dodnes dochované kamenné románské domy a kostely, Juditin most a brody, jakož i jim odpovídající komunikační tahy — a zde právě narážíme na překážky, protože románské objekty nestojí dnes vždy při komunikacích vynesenech v obou zmíněných plánech. Nabízí se nám tedy další možnosti k dohadům o vývoji předrománské a románské osnovy města Prahy. Přesné určení vývoje bude možné až po probrání všech eventualit a vyčerpání všech dosažitelných dokladů v terénu, v archívech a získaných rozbořem zmíněných plánů. Nutná bude pak konečná konfrontace všech pramenů a výsledků dílčích studií. Tato práce si klade nárok jen na uznání jako dílčí studie o jedné z pracovních domněnek, vzniklých při studiu dislokace románských domů.

Již Hana Volavková a Vilém Lorenc poukázali na existenci jakési tržní ulice v místech dnešní Široké ulice na Židovském městě². V další studii se Hana Volavková zabývala polohou nejstaršího pražského tržiště³ a správně poukázala na skutečnost dnes již téměř nezvratně prokázanou, že tzv. Velké tržiště — dnešní Staroměstské a Malé náměstí — není nejstarším pražským tržištěm⁴.

Dobroslav Líbal spolu s autorem této studie se domníval, že Staroměstské náměstí nabylo svého významu jako hlavního tržiště nejdříve až ve 12. století, kdy převzalo funkci řady starších tržišť⁵. V současné samostatné studii vyslovil jsem pak domněnku, že jedno z nejstarších pražských tržišť bylo umístěno při spojnici dálkových cest u pražského brodu, kde byl později postaven kostel sv. Valentina⁶.

Všechna tato pojednání a vyslovené dohady a pracovní domněnky řady badatelů, zabývajících se v poslední době vývojem raně středověké Prahy, vedla k bedlivému sledování všeho, co by nás mohlo přivést trochu blíže k cíli, k poznání půdorysné osnovy raně feudálního města Prahy a hlavně k postupnému jasnému určení jeho vývoje.

Soustavné sledování uvedených skutečností není prováděno samoúčelně, jak už

Spojnice brány v předpokládaném opevnění sídliště na místě gotické Havelské brány s křižovatkou tržních ulic a dálkových cest na místě dnešního Staroměstského a Malého náměstí (Do katastrálního plánu Prahy z r. 1842 podle návrhu V. Piší zakreslil Z. Dragoun)

IV Spojnice brány a křižovatky tržních a dálkových komunikací

V Předpokládaná spojnice Týna a kostela P. Marie (s tržištěm?) s bránou na místě gotické Havelské brány a pozdějším Havelským tržištěm

1 Dvorec na místě čp. 598/I

2 Gotická Havelská brana. Dnes zadní dvorní křídlo čp. 404/I

jsem uvedl. Je velmi důležité i proto, že z nejstaršího období dějin Prahy nemáme zachováno tolik písemných dokladů, podle kterých by bylo možno sestavit jasně vývoj města. Zbývají nám tedy hmotné doklady, které jsou mnohdy spolehlivější než písemné prameny, pokud je ovšem dovedeme správně používat a hlavně konfrontovat s jinými skutečnostmi a logickými souvislostmi podle pevných zákonů lidské společnosti a tvorby jejich sídlišť.

V rámci příprav pro úpravy nejstarších pražských kamenných obytných a hospodářských stavení k jejich zveřejnění v čase zvýšeného turistického a cizineckého ruchu v Praze jsme počali na začátku šedesátých let vyklizovat kvádríkový románský dům pod objektem čp. 147/I v Karlově ulici a porozhlédli jsme se i po sousedních románských sklepech v domech čp. 229 a 165/I. Bylo nemožné si nevšimnout proto i vztahu románských objektů k dnešním komunikacím a nezhodnotit situaci každého kvádríkového domu v městišti dnešního stavebního útvaru.

Po zakreslení domů v parcelách čp. 229—156/I a 165/I do katastrálního plánu Prahy z r. 1842 bylo zjištěno, že položení kamenného stavení pod čp. 229—156/I není náhodné. Okna v severní stěně objektu, která původně podle analogií směřovala do veřejné komunikace, jako u ostatních pražských domů, hledí dnes dovnitř parcely objektu⁷. Taktéž v domě čp. 165/I je stopa okna v jižní zdi, původně otevřeného opět k veřejné cestě, dnes ale situovaného opět uvnitř městiště objektu⁸. Zakreslíme-li do katastrálního plánu spojnicí zadních gotických průčelí domů jižně Karlovy ulice, která se přesně dotýká severního průčelí kvádríkového objektu čp. 229—156/I, a pak druhou, která začíná při jižní zdi domu čp. 165/I, tu zjistíme, že vzdálenost obou čar měří přibližně 30 metrů. Tato skutečnost byla vodítkem, že byly ihned proměřeny vzdálenosti mezi ostatními románskými objekty a také i mezi uličními čarami starého půdorysu. Bylo tedy zjištěno, že přibližně táž vzdálenost dělí linii dotýkající se severního uličního průčelí kvádríkového domu čp. 147/I od spojnice mezi domem čp. 165/I a čarou spojující zadní průčelí gotických domů bloku Clam-Gallasova paláce, čp. 158/I. Pak ani nepřekvapila skutečnost, že jižní linie kryje mezi domy čp. 147/I a 229—156/I lokační⁷ uliční čaru Karlovy ulice, kam hledí stará románská okna pod čp. 147/I. Severní křivka opět na východě se dotýká dnešní severní fronty domů na Malém náměstí. Západně domu čp. 165/I hranice jde po jižním průčelí kostela sv. Klimenta a na severní stranu Juditina mostu. Jižní linka pokračuje pak přibližně od zadních průčelí jižních domů Karlovy ulice západně románského objektu čp. 229—156/I na severní hranici starého dvorce pánů z Kosti čp. 180/I, dnes již zbořeného. Odtud vede dále k jižnímu dvornímu průčelí čp. 183/I, až dosáhne severní hranice rozsáhlého dvorce, který se rozprostíral na městišti dnešního paláce čp. 189/I, z něhož se zachoval zbytek staré kamenné buňky situované uvnitř parcely⁹. Jsou tedy prokázány vzdálenosti cca 30 metrů mezi udanými křivkami od předmostí Juditina mostu až po dnešní Malé náměstí.

Podobná vzdálenost asi 30 metrů byla zaměřena mezi severní hranicí dvorce na místě čp. 597/I v Celetné — Štupartské ulici a jižní předpokládanou starou hradbou Týnského dvora¹⁰, zachovanou uvnitř objektů jižní fronty Týna¹¹. Kvádríkový dům dvorce v čp. 597/I má okna v západní zdi. Směřovalo tedy západní průčelí asi do veřejného prostranství. Bylo to pravděpodobně tržiště kolem prastarého kostela P. Marie

nebo cesta směřující od jihu k Týnskému dvorci (?) To dnes ještě nevíme. Můžeme však jen konstatovat skutečnost, že třicetimetrová vzdálenost je přibližně mezi čarami vedoucími od daných stěn románských objektů čp. 597/I na východě a na západě od kvádríkové hospodářské buňky, stojící při severovýchodním nároží dvorce na místě dnešních domů čp. 556, 557, 558/I¹². V podzemním zbytku čtvercové buňky čp. 558/I jsou však zbytky okna snad v severní zdi. Tato skutečnost by opět napovídala domněnce, že právě při dvorcích čp. 597/I a čp. 556, 557, 558/I máme nároží tržiště kolem kostela P. Marie, které tvořilo jakousi křižovatku cest.³⁵

Nakreslíme-li si tato zjištění do zmíněné katastrální mapy, pak nemůžeme nevyslovit dohad, že vidíme před sebou alespoň vynesenu část trasy staré tržní ulice — široké cesty, která mohla vést mezi přechodem přes Vltavu a předpokládanou branou v opevnění na místě dnešní Prašné brány¹³. Do jednotlivých sekcí jsme zakreslili mimo širokou cestu i kvádríkové románské domy, určující hranice těchto raně feudálních spojnic a parcely dvorců, zrekonstruovaných podle doložených příkladů v objektech čp. 222/I a čp. 597/I.

Jak můžeme určit stáří této tržní, či široké cesty? Bude to ještě tvrdý oříšek, který bude nutno rozlousknout, abychom se mohli dopátrat čistého jádra pravdy. Dnes víme jen bezpečně, že cesta existovala ještě při výstavbě domů, o nichž jsme se zmínili. Dále víme, že objekt čp. 147/I není ucelenou novostavbou z doby kolem poloviny 12. stol., ale byl později rozšiřován a přestavován¹⁴. Z téhož století pochází i půdorysně příbuzný dům pod čp. 229 a pravděpodobně z konce tohoto století je půdorysně výlučný objekt čp. 165/I. Juditin most byl zřízen po polovině 12. stol. a na staroměstské straně vyústil jižněji starého předmostí dřevěného přechodu přes Vltavu¹⁵. Dvorec na místě čp. 189/I s kamenným jádrem uvnitř parcely patří typově mezi nejstarší kamenná stavení v Praze, ač zachovaný dům se hlásí do doby po povodni v roce 1118¹⁶. Podle těchto údajů bychom mohli soudit, že široká cesta sloužila v plné své šíři jistě po dobu existence Juditina mostu, ke kterému směřuje.

Přímo v trase západní části pojednávané tržní ulice jsou dnes zbytky kvádríkových domů čp. 145—6/I, čp. 454, 456, 457 a 459/I. Tyto objekty, pocházející podle našich dosavadních znalostí až ze 13. stol., byly postaveny do trasy široké tržní ulice poté, když přestala plnit svou funkci, zřejmě při posílení tržní kapacity pražského výrobního sídliště. A tehdy se dostalo plně ke slovu již Velké tržiště na místě dnešního Staroměstského a Malého náměstí, které mělo své krystalizační jádro někde při křižovatce cest před Týnem, kde byl postaven asi první sídlištní křesťanský kostel v Praze¹⁷.

Podle dosavadních našich znalostí můžeme předpokládat, že tato změna nebyla v Praze první. Volavková a Lorenc uvádějí, že nejstarším vstupem od východu do Prahy byla trasa Židovské tržní ulice v místech pozdějšího ghetta, přibližně ve směru dnešní Široké ulice¹⁸. Směr skutečně vede přímo k brodu a dále i na dřevěný most. Není bez zajímavosti, že mezi linkou, která spojuje např. starou severní hranici této ulice při čp. 95/V a jižní průčelí Pinkasovy synagogy, kde byly zjištěny pozůstatky starého sídliště a objektu, a mezi protější uliční čarou Široké ulice při čp. 19 až 26/V je opět vzdálenost asi 30 metrů.

Další pro nás důležitější skutečností je existence podobné šířky cesty, která by vedla pak přímo z komunikace jižně Týnského dvora na dřevěný most přes řeku¹⁹. Vzdále-

Radniční domy na Malém náměstí

Zlatá ulička na Hradě

Opravený dům za Týnským kostelem

Nová tvář pražských památek

Chrám sv. Mikuláše na Starém Městě

*Nový vstup do Karolína
(snímky V. Dousek)*

*Opravený dům nad Čertovkou
(snímek V. Dousek)*

*Kostel sv. Ducha v Josefově
(snímek V. Dousek)*

*Barokní dům čp. 95/I
na Starém Městě
(snímek Z. M. Zenger)*

nosti se dají změřit mezi jižní ohradní zdi objektu čp. 16/I, kde je doložena starší výstavba pod stavením z první poloviny 12. stol. a mezi severní zdi objektu čp. 128/I²⁰. Od této hranice vede dále linie k ohraničení dvorce na místě čp. 102/I²¹. Je zajímavé, že v přibližně třicetimetrové vzdálenosti jde čára severních zadních traktů domů severně staré Platnéřské ulice, podobně jako v Karlově ulici, která směřuje k doložené ohradní zdi románského dvorce při čp. 16/I. Tak jako v případě popsané jižní široké cesty na místě Karlovy ulice, podobně i do této trasy byl dodatečně postaven románský dům — čp. 122/I²². Slohové znaky neodporují jeho vročení do třetí čtvrtiny 12. stol. A to nápadně souhlasí s naší výše uvedenou teorií, že po pozbytí funkce tržní cesty byla ulice proměněna v obyčejnou komunikaci a její původní šířka postupně zastavěna částečně objekty. A kdy tato severní cesta ztratila svou předpokládanou tržní funkci? Při postavení nového mostu a tedy změny cesty na most! Tedy v druhé polovině 12. stol. Změna mostu a cest k němu a slohové znaky objektu čp. 122/I postaveného do starší severní cesty nijak neodporují tomu, abychom na místě Platnéřské ulice také nemohli předpokládat širokou tržní ulici, starší než na místě Karlovy ulice. Proč zanikla tato jižní cesta, řekli jsme si výše. O zániku nejsevernější hypotetické tržní „židovské“ cesty nebudeme rozvíjet žádné domněnky, touto otázkou jsem se nezabýval. Její směr a osídlení nevyklučují stálou a věky trvající funkci. Zboření domů v jejím okolí a nedostatek dokumentace při boření však nedávají naději, že bychom se v tomto bodě mohli přidržet alespoň takových dokladů jako při citovaných cestách ve slovanském sídlišti.

Tržní ulice nebyly zastavovány najednou, ale podle potřeby rostoucího sídliště. Nejdříve byla zastavěna místa nejblíže krystalizačního jádra v Týně, která byla před povodní lépe chráněná, lokalizovaná nadto i při příchodech od jihu. U Karlovy ulice hrála roli i situace nového Velkého tržiště. Dále k západu k řece byla široká ulice zastavována mnohem později, a to až za vlády gotického slohu. Nová uliční síť se přizpůsobila i terénu, zvláště působením nánosů častých povodní²³. Že se tak stalo až za vrcholně feudálních hospodářských vztahů, dokládají typické parcely domů v západní a střední části Karlovy ulice a ve východní části Platnéřské ulice²⁴. Mělké a nestejně široké parcely těchto domů od Jilské ulice k mostu ukazují velké proměny a nikoliv současnou nebo jednotnou parcelaci na volném prostranství. Podoba vylučuje pak vůbec původ celé dnešní parcely z raně feudálních dvorců²⁵. Pojednávání úsek Platnéřské ulice byl zbořen bez dokumentace, a proto si nemůžeme konfrontovat stav domů na místě s rozlohami parcel zřetelnými z katastrálního plánu. I zde se však situace zdá být podobná, hlavně při dlouhém úseku severní strany ulice.

Nastínili jsme si zjištěné skutečnosti a z nich logicky vyvozené domněnky o existenci širokých tržních ulic v Praze. Všechny tři jsou položeny ve směru starých příchodů do Prahy od východu a míří na zjištěné přechody přes Vltavu. Není bez zajímavosti, jak se na tyto směry napojily další historické cesty od jihu a jihovýchodu. Bude předmětem další studie osvětlit tyto vztahy. Zde musíme jen upozornit na skutečnost, že jihozápadní čára dnešní Melantrichovy ulice u domů čp. 465 a 464/I míří na severovýchodní nároží románského objektu čp. 147/I, tj. na jižní hranici předpokládané tržní cesty. Bude to konečně vysvětlení tohoto zlomu? Domovní fronty objektů čp. 468 a 469/I v téže ulici opět směřují přibližně na osu Havelské brány ve staroměstském opevnění. A monumentalita Havelské brány, pocházející v podobě dnes známé z doby před založením

Nového Města, poukazuje víc než jasně na významnou komunikaci, kterou sváděla do Starého Města. Podíváme-li se na situaci nynějšího Václavského náměstí, pak zjistíme, že jeho šířka mezi domy čp. 771/II a čp. 846/II podle katastrálního plánu z r. 1842 je totožná jako u objektů čp. 831 a 791/II při křižovatce Vodičkovy a Jindřišské ulice²⁶. Vzdálenosti se rovnají dvojnásobné šířce staroměstských tržních ulic! Osa Havelské brány míří pak do předsunuté fronty domů na jižní straně Koňského trhu, kde mezi ohradní zdí hřbitova severovýchodně závěru chrámu P. Marie Sněžné a uliční frontou u domů čp. 776—7/II můžeme opět naměřit vzdálenost asi 30 metrů²⁷.

Zdá se, že i Vyšehrad měl ve svých počátcích podhradní tržní ulici. Její šířka přibližně 30 metrů se zachovala téměř v celém rozsahu ulice až podnes. Ležela na spojnici jižní brány raně feudálního hradu a pravobřežního osídlení severně Botiče. V nejpříhodnějším místě cesty, kde bylo nejmenší stoupání a přímý směr, vzniklo asi ulicové tržiště, jehož délka odpovídala místnímu významu. Šlo o tržiště v menším podhradním osídlení na rozdíl od dlouhých ulicových tržišť v pravobřežní části pražského podhradí, které měly mezinárodní charakter a obsluhovaly značně zalidněné výrobní sídliště. Vyšehradská tržní ulice je nejlépe patrna na Jüttnerově plánu Prahy z l. 1811—1815. Sahala od hrany terasy nad pobřežním luhem Botiče, kde se cesta obracela přímo k severu na přechod potoka, až ke zlomu cesty prudce stoupající na jih k dnes již zaniklé bráně v opevnění raně feudálního hradu. Tato odbočka je dodnes patrna v ulici jdoucí do bloků moderních domů pod Vyšehradem.

Před uzavřením studie nelze se nezmínit alespoň formou poznámky o skutečnosti, že dálkové komunikace v historickém půdoryse města mají v prokazatelně středověkých šířkách rozměr cca 15 metrů. K nim patří též stará jižní spojnice jdoucí přes Vyšehrad k staroměstskému brodu²⁸. Mezi objekty na Zderaze, v jádru středověkými, čp. 269 a 307/II, severně barokního kostela sv. Karla Boromejského (dnes pravoslavného chrámu Cyrila a Metoděje), kudy dálková cesta procházela, můžeme naměřit cca 15 metrů. Stejně široká je Václavská ulice až do zlomu při čp. 316 a 327/II, odkud původně mířila přímo do směru dnešní ulice Na Slupi kolem svatyně sv. Kosmy a Damiana. Další jižní tepny — Spálená, Jungmannova a Vodičkova, jejichž trasa sama o sobě prokazuje raně feudální původ, jsou přibližně stejně široké téměř po celé délce. Cesta od východu nebyla tak jednoznačně vepsána do historického půdorysu Starého Města. Šířka židovské Široké ulice mezi domy čp. 113 a 125/V může být jen výsledkem mnohoznačné tvárnosti zdejších konglomerátů stavení a nikoliv jednoznačným zbytkem patnáctimetrové dálkové spojnice.

Jinak je tomu na protějším břehu řeky. Věřím, že podobná šířka Mostecké ulice v prokazatelně středověkých místech a hlavně nápadné ukončení podobné dimenze Nerudovy ulice v místech staré brány v městském opevnění spolu se šířkou Thunovské ulice v její dnes zaniklé trase od čp. 183/III na Pětikostelní náměstí, kam vyústovala snad objektem čp. 172/III, jsou zbytky starých cest východ — západ na levobřežním podhradním sídlišti. Jižní spojnice na Malé Straně zanikly též v chaosu přestaveb během věků. Nápadné jsou ale rozměry v místech ulic, kde bylo prokazatelně centrum podhradního života, jako mezi objekty čp. 175—176/III ve Sněmovní ulici, nebo tam, kde směr ulice prozrazuje prastaré spojení s levobřežními osadami raně feudálního původu, tj. v Karlemitské a Maltézské ulici.

Porozhlédli jsme se tedy trochu po pražských ulicích a nastínili jsme si možnosti jejich původu. Pokud se v budoucnu prokáže archeologickým výzkumem něco jiného, potom studie byla alespoň podnětem k hlubšímu bádání v tomto úseku dějin našich sídlišť. Vždyť přibližně třicetimetrová tržiště ležící na dálkových cestách nebyla by jen výsadou Prahy. Prostřední náměstí v Mostě, strakonická hlavní ulice, domažlické tržiště — hlavní dálková cesta, všude zde můžeme naměřit přibližně třicet metrů²⁹.

Na staré dálkové cestě pokračující z Mostu na sever ležel i Magdeburg. Obchodní cesta raného feudalismu je doložena ve zprávě nanejvýš věrohodné a obdivuhodně přesné, jak prokázala řada badatelů, u nás v poslední době např. Vilém Lorenc³⁰. Je to zpráva o cestě Ibrahima Ibn Jakuba z r. 965. A osa starého Magdeburgu je tvořena právě takovou širokou tržní cestou, situovanou mimo sídlištní centra, dodnes zvanou Široká ulice; je přibližně stejných rozměrů jako naše zmíněné příklady³¹. Je škoda, že jsem nemohl prověřit další slovanská sídliště na starých cestách v NDR, kde schematické plány dávají tušit stejné rozměry hlavních tržišť na dálkových spojích³². Zde bude nutno ověřit zvláště funkci ulic zvaných dodnes Brühl³³.

Nakonec nebude na škodu, když si uvědomíme skutečnost, že šířka předpokládaných tržních ulic, podle plánů asi 30 metrů, by mohla mít základ ve staré délkové míře — jednom českém provazci, který byl přesně 30,732 m dlouhý!

Tato studie si neklade nárok na průkaz existence široké tržní ulice, postupně sestupující v sídlišti během věků od severu k jihu, podle situace pražských přechodů přes Vltavu. Shrnuje jen výsledky pozorování a část vědecké práce, kterou konají orgány státní památkové péče na okraji své činnosti na záchranu uměleckohistorických a stavebně historických památek. Jejím úkolem bylo také ukázat, že tato práce v Praze není jednostranně dokumentační, že přináší ovoce i v poznání staré skladby města a tvoří tak základ budoucí syntetické velké práce na vytvoření dějin města v jeho nejstarším období³⁴.

Poznámky

¹ Jan Muk ml., *Doplňky k poznatkům o pražských románských domech. Ochrana památek 1961.* Praha 1961. Str. 55 a n.

² Pinkasova škola, památník minulosti a našich dnů. Praha 1954. Str. 12 a n., 17 a n., 134, 136 a n.

³ Hana Volavková, *Stará pražská tržiště. Kniha o Praze 1959.* Praha 1959. Str. 15 a n.

⁴ Hana Volavková, o. c. Str. 23 a n. Nemůžeme zde souhlasit jen se závěry o předchůdci tohoto tržiště, o židovské široké tržní ulici.

⁵ Dobroslav Líbal, Vladimír Piša, *Příspěvek k poznání půdorysného vývoje historického jádra Prahy v období raného feudalismu. Ochrana památek. Číslo 2.* Praha 1958. Str. 19 a n. O tržišti na str. 24.

⁶ Vladimír Piša, *Stará tvář pražské půdy. Ochrana památek 2/1958.* Str. 25 a n. O tržišti na str. 30.

⁷ Rudolf Hlubinka, *Románské domy na Starém Městě pražském. Zprávy památkové péče 1947.* Str. 28, pláněk.

⁸ Jiří Čarek, *Románská Praha.* Praha 1947. Str. 392, pláněk. Vladimír Piša, *Románský dvorec čp. 165/I na Starém Městě. Staletá Praha III.* 1967. Str. 196 a n.

⁹ Jarmila Líbalová, Milada Vilímková, *Neznámý románský dům v Colloredo Mannsfeldském paláci v čp. 189/I na Starém Městě pražském. Ochrana památek 2/1958, 1. c.* Str. 32—33. Vladimír

- Piša, Obytné domy pražské raného feudalismu — historie kvádríkového domu. Karlova univerzita, Praha 1963. Str. 122 a n.
- ¹⁰ Archiv Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Pasport a blokový výzkum Týnského dvora a jeho jednotlivých objektů. Zpracoval Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze. Vedl Dobroslav Líbal.
- ¹¹ Hradba nebyla dosud archeologicky prokázána, ale všechny povrchové rozborů plánů nasvědčují nějaké dělicí čáře v půdorysu, jasně se projevující ve sklepech i v prvním podlaží zdejších domů.
- ¹² Hypotetický rozsah dvorce naznačen v plánu z r. 1842. Viz Vladimír Piša, Obytné domy..., o. c. Str. 122.
- ¹³ Vladimír Piša, Stará tvář..., o. c. Str. 28. Vladimír Piša, O staroměstském opevnění Juditina mostu. Ochrana památek 1960. Praha 1960. Str. 62 a n. Na str. 72—73 plánek směru na most před výstavbou Juditina kamenného mostu. Směr komunikace k východní bráně na schématu přechodu a cest na str. 88—89.
- ¹⁴ Podle výzkumů Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody, vedených autorem.
- ¹⁵ Vladimír Piša, O staroměstském opevnění..., o. c. Str. 92—96. Plánek na str. 72—73.
- ¹⁶ O účincích povodně se dočteme v Kosmově kronice. Možnosti jejího zásahu do starší kamenné výstavby viz i Vladimír Piša, Jak rostla Praha, nová poznání nejstaršího vývoje sídliště. Kniha o Praze 1961. Praha 1961. Str. 49 a n. O účincích povodně str. 61.
- ¹⁷ O prvním kostele v Praze je již rozsáhlá literatura. Spor spočívá ve výkladu slova „v (samém) sídlišti (Praze)“. Civitas je vždy vykládáno jako hradiště — hrad. Podle mého názoru se však zapomíná na společenské poměry v té době, hlavně pak na zvláštní postavení Prahy jako výrobního a obchodního střediska velkého významu. Hrad zde jistě figuroval jen jako sídlo hlavního feudála a ostraha střediska, které se však rozprostíralo v podhradí na velmi výhodném terénu u řeky. Viz i Vladimír Piša, Jak rostla Praha, o. c. Str. 50—52. Plánek na str. 51. Vladimír Piša, O vývoji Prahy v raném feudalismu. Staletá Praha I/1965. Str. 26 a n.
- ¹⁸ Pinkasova škola..., o. c. Str. 12, 14. Obr. 4, 17 s příslušnými poznámkami. Na obr. 4 je vyznačena tržní ulice, ovšem v dnešním rozměru, ve stejném místě, kde mohla být tržní ulice široká přibližně 30 metrů.
- ¹⁹ Viz pozn. 15.
- ²⁰ Edvard Šittler, Kostel sv. Linhart a dům U černého orla na Starém Městě pražském. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek královského hlavního města Prahy III. Praha 1911. Str. 75 a n.
- ²¹ Jiří Čarek, o. c. Str. 388—391. Hranice původní komunikace k dřevěnému mostu přiléhala nepravděpodobněji až ke kamennému jádru, které snad stálo, jak předpokládáme podle nálezové zprávy, přímo při ulici. Tato otázka však ještě není plně dořešena a bude jí věnována zvláštní kapitola v rámci dalšího hlubšího pojednání o dvorci při kostele sv. Linhart. Proto jsem i ve své studii Románské domy v Praze, o. c. str. 122, plánky str. 127, 130, zakreslil a v textu uvedl druhou alternativu zdejší možné situace této první tržní ulice, která mohla existovat ještě po postavení Juditina mostu. Slohové znaky domu čp. 122/I. nutno pečlivě zkonfrontovat s dalšími domy 12. století, abychom mohli s konečnou platností se rozhodnout pro jeho první nebo druhou polovinu. Pravděpodobnější se mně zdá alternativa vyslovená v této studii, což odpovídá nejen pravidelnosti osy tržní ulice v místech mezi domy čp. 122/I. a dvorcem čp. 102/I., ale i její šířce. Neodporuje to nijak ani postupu zastavování parcely dvorce u kostela sv. Linhart. Zůstává jen rozřešit, zda románský dům čp. 122/I. byl postaven do tržní ulice až po výstavbě Juditina mostu, kdyby její funkce pozbyla prvořadé důležitosti založením nové jižnější ulice. Tento příklad názorně ukazuje složitost tvorby pražské půdorysné osnovy v raném středověku, kdy nemáme dosud pevné záchytné body k přesnému datování architektury v průběhu dvanáctého století, aby nám čas výstavby domů pomohl rekonstruovat i podobu tehdejší uliční sítě.
- ²² Viz pozn. 20 a 21.
- ²³ Vladimír Piša, Stará tvář, o. c. Str. 30 a d. Plánek č. 38. Nánosy zde mohly být i od dřívějších dob před vznikem ulice. Nerovnost nevadila obchodu, ale byla příčinou zakřivení nové, užší ulice, která se přizpůsobila nejschůdnější trase. Naplaveniny pak byly prokopány pro sklepy nových gotických stavení, přistavěných do staré ulice. Za jeden z dokladů existence široké tržní ulice jižně kostela sv. Klimenta bude asi možno považovat nález pohřbu pod sklepem domu čp. 181/I. na nároží ulic Karlovy a Liliové, učiněný v roce 1972 při úpravách podzemí domu.
- ²⁴ Je zajímavé, že Bedřich Mendl klade do střední části Karlovy ulice některé lokace. Také není bez zajímavosti jeho poznámka o vzniku nových ulic, kde po obou stranách jsou domy poplatné jednomu lokátorovi. To se právě mohlo stát při zástavbě staré široké tržní ulice, tj. veřejného statku patřícího vládci, který jej dal rozparcelovat svému lokátorovi. Bedřich Mendl. Z hospodář-

- ských dějin středověké Prahy. Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy. V. Praha 1932. (Str. 161—390.) Str. 247, 254 aj.
- ²⁵ V obraze města, jak nám je nejlépe zachoval katastrální plán z r. 1842, se jasně odlišují parcely dvorců od parcelace volných míst tržních ulic nebo jiných prostranství, dříve nezastavěných. Dobře patrné i v reprodukováných sekcích.
- ²⁶ Pavel Janák, Co můžeme se ještě dozvědět o středověku Václavského náměstí? Kniha o Praze IV, Praha — Melantrich 1933. Str. 173—180. Plánová příloha. V této studii upozorňuje Janák na změny v linii náměstí během věků a správně zdůrazňuje nutnost průzkumů historické architektury, kdy se vždy „něco dalšího zjistí o celku a životě staré Prahy“.
- ²⁷ Otázkou funkce Havelské brány se též zabýval V. Lorenc v rámci studie o Novém Městě pražském. Vilém Lorenc, Nové Město pražské. Ochrana památek 1959. Praha — Orbis 1959. Str. 9—34. O bráně str. 26, 29, 31. Dobroslav Líbal, Vladimír Piša, Nově objevená brána a hradební věž středověkého opevnění Starého Města pražského. Zprávy památkové péče 1954. Č. 9—10. Str. 257—262. Str. 260.
- ²⁸ O trase cesty viz Vilém Lorenc, Nové Město, o. c. Str. 25, 26, 33. Dobroslav Líbal, Vladimír Piša: Příspěvek, o. c. Str. 22, 23 a obr. 15.
- ²⁹ Citovaná města vybrána z dostupných katastrálních plánů z poloviny 19. stol. Další příklady v Litomyšli a jiných místech na dálkových cestách dosud nepřezkoušeny v katastrálních mapách. Podobné útvary jsou sledovány i na slovenských spojkách a na Moravě. Otázka sama bude předmětem zvláštní studie.
- ³⁰ Vilém Lorenc, Ibrahíma-İbn-Jakúba cesta do Čech, rukopis uložen ve Státním židovském muzeu pod č. inv. 108 242. Týž: Ibrahíma-İbn-Jakúba cesta k severním Slovanům, totéž uložení pod č. inv. 108 241. Týž: Měření vzdálenosti ve zprávě Ibrahíma-İbn-Jakúba o cestě do zemí slovanských, totéž uložení pod č. inv. 108 243.
- ³¹ Dr. Hans — Joachim Mrusek, Zur städtebaulichen Entwicklung Magdeburgs im hohen Mittelalter. Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Universität Halle — Wittenberg, Jahrgang V/1955—1956. Heft 6, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe. Str. 1219—1314. Tab. I—III.
- ³² Čerpáno ze schematických plánek s velkým měřítkem v různých publikacích a průvodcích, kde jen tvar náměstí a přibližná šířka podle schematického měřítka opravňují k vyslovení domněnky.
- ³³ Tyto názvy byly zatím zjištěny v městech Altenburg, Erfurt, Weimar, Quedlinburg, Hildesheim, Dresden, Leipzig.
- ³⁴ Studie byla v původní formě, která se až na maličké vsuvky a poznámky neliší od dnešní podoby ze srpna 1970, napsána po uveřejnění studie Jana Muka ml. v časopise Památková péče 1964. Byla ihned odevzdána redakci časopisu a přijata k uveřejnění. Při redakčním řízení se však ztratily grafické přílohy, tj. vytyčení komunikací do katastrálního plánu z r. 1842 a dodnes se nenašly. Proto jsem se rozhodl uveřejnit text zde, i když obsah byl již několikrát použit v dalších studiích, a to jednak z historických důvodů, jednak z metodických příčin postupu bádání o vývoji Prahy. Po sepsání studie vyšlo též velmi závažné dílo v nakladatelství ČSAV, kde jsou probrány i pražské románské domy a pojednána otázka nejstaršího sídlištního kostela Panny Marie. Anežka Merhautová, Raně středověká architektura v Čechách, Praha 1971. Str. 214—218, 255. 271—295. Autor studie vydal dále souhrn dosavadních poznatků o románské profánní výstavbě ve studii Románské domy v Praze. Ochrana památek, Monumentorum tutela. Č. 7. Bratislava 1971. Str. 85—174.
- ³⁵ Plocha tohoto tržiště by se shodovala s předpokládaným starým tržištěm u brodu na místě Mánesova mostu, jak ukazuje právě rozbor katastrálního plánu z r. 1842. Viz i poznámku 6.